

Bereczki Ibolya

*MÚZEUMOK FELSŐFOKON:
TUDÓSKÉPZÉS KONTRA MUZEOLÓGUSKÉPZÉS?*

Absztrakt

Miként válik muzeológussá, vagy inkább múzeumi szakemberré az, aki munkavállalóként belép vagy belépni szándékozik a hazai muzeális intézmények kapuin?

A magyar múzeumok bő 200 éves történetében a múzeumokat létrehozó alapítók és működtetők előzetes tudományos ismeretei szerte ágazóan, széles területekre terjedtek ki. A 20. század elején a múzeumi gyűjteményekbe kerülő szakemberek gyakran korábban tanárként vagy a közigazgatásban dolgoztak.

Budapesten korábban, vidéken az 1960-as évektől a múzeumba kerülő történészek, régészek, néprajzosok, művészettörténészek egyetemi végzettséget az adott szakágban szerezve kezdtek dolgozni, anélkül, hogy valós ismereteket hoztak volna az egyetemről a gyűjtemények gyarapítására, muzeológiai feldolgozására, kiállítások rendezésére, a tudásátadásra vonatkozóan.

A hazai felsőoktatási intézmények a bölcsészetben a 20. század szinte teljes időszakában a pedagógusképzésen túlmenően főként tudósképzésben gondolkodtak, a hallgatóknak kutatói pályát szántak, a tananyagot is erre építették, miközben itt az elhelyezkedés lehetősége korlátozott volt.

A bővülő múzeumi rendszer azonban igényelte a gyakorlati muzeológiai ismereteket. Ezek elsajátítására a múzeumon belül szerzett tudás adott lehetőséget. A szemléletváltás, az új múzeumi feladatok, az ismeretátadás és az élményszerzés kihívásai igényelték a megújulást. A folyamat kibővülése a múzeumi felnőttképzés kibontakozása, az egyetemi muzeológiai specializációk, a hallgatóknak a múzeum kutatásaiba történő bekapcsolása nyitott új utakat, és az alkalmazott muzeológia egyetemi képzésbe történő bekerülését igényelte. A tanulmány a muzeológussá és a múzeumi terület kutatójává válás példáit mutatja be.

Kulcsszavak: múzeumi szakemberek képzése; múzeumi kutatás; múzeum és felsőoktatás

Bevezetés – a múzeumügy korábbi évtizedei

A magyar múzeumok több mint 200 évre visszanyúló történetében a múzeumokat létrehozó alapítók és működtetők foglalkozása változatos volt. Előzetes tudományos ismereteik rendkívül szerte ágazóan, széles területekre terjedtek ki. A 20. század elején a gyűjteményeket megalapozó, a területre kerülő szakemberek gyakran korábban tanárként vagy a közigazgatásban dolgoztak, eredeti hivatásuknak gyakran nem is volt köze a múzeumi tevékenységhez. Foglalkozásuk a tiszteletet érdemlő „múzeumőr” volt, különösen vidéken. Munkájukat számosan díjazás nélkül végezték. Közülük két személy példáját emelem ki: így nevezték például hivatalosan is a Hódmezővásárhelyen 1881-ben született Kiss Lajost, aki eredetileg Budapesten színiiskolába járt, de nagy hatással volt rá

a festőművész Tornyai János is. Későbbi pályáját azonban a karcagi születésű néprajzkutató Györffy István hatása határozta meg, aki 1903-ban hazahívta Hódmezővásárhelyre, ahol közreműködője, majd első „múzeumőr”-e lett 1908-ban a város múzeumának. 1907-1908-ban a kolozsvári egyetem régészeti intézete által szervezett tanfolyam résztvevője volt. Az 1897. január 30-án Széll Kálmán elnökletével létrehozott Országos Múzeumi és Könyvtári Tanács feladatai között már szerepelt a gyűjtemények „tisztviselőinek minősítéséhez szükséges tanfolyamok szervezése. 1897. december 10-én pedig Fraknói Vilmost nevezték ki a múzeumok és könyvtárak főfelügyelőségének élére, amely szintén feladatot kapott képzések szervezésére. Mindez a szervezet 1901-ben megújított szabályzatában is szerepelt. A tisztviselők számára nyújtandó képzésre vonatkozóan Hampel Józsefnek már 1899-ben kész tervei voltak, s a tanárképzés rendszerébe kívánta a tevékenységet integrálni (Bodó, 2016).

Jósa András (1834-1918) középiskolai tanulmányai után egy évig joghallgató volt, majd 1853-54-ben elvégezte a Magyaróvári Akadémiát. 1864-ben orvosi, majd egy évvel később sebészi képesítést szerzett. Nagykállón majd Nyíregyházán végzett kiemelkedő orvosi munkát, jelentős közegészségügyi fejlesztéseket végzett, de emellett szenvedélyévé vált a régészet. 1868-ban alapította meg a Szabolcs Vármegyei Régészeti Egylet, saját, több mint 7000 darabos gyűjteménye az általa létrehozott, majd haláláig vezetett Szabolcs Vármegyei Múzeum alapját jelentette (Szölösi, 2002).

Kiss Lajos 1912-től már Nyíregyházán lépett nyomdokaiba múzeumőrként az alapító Jósa Andrásnak, majd 1925-1948 között igazgatójaként dolgozott az intézménynek. Kiss Lajos (1881-1965) pályája kezdetén szakmai tapasztalatait a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályán, majd a kolozsvári egyetem Régészeti Intézete által szervezett tanfolyamokon (1907-1908) is gyarapította. Munkásságát 1948-ban Kossuth-díjjal ismerték el. A gyűjteménygyarapítás, gyűjteményszervezés mellett kiemelkedőnek számított munkássága a néprajzi kutatásban is. A Néprajzi Múzeumból történő nyugdíjba vonulását (1949) követően a történelemtudományok (néprajz) doktora lett (Ullrich, 2002). Munkásságára a Tornyai János Múzeum 2020-ban a *Múzeumőr* című időszaki kiállítással emlékezett. (Kurátorok: Bernátsky Ferenc és Terendi Viktória) A kiállítás a Jósa András Múzeumban 2019-ben Jakab Attila, dr. Istvánovits Eszter és Beleznai Gabriella által rendezett *„Nagy lélok egy kis emberben...” A szegényemberek krónikása*, Kiss Lajos című kiállítás (támogatta: Nemzeti Kulturális Alap) kibővített adaptációja volt (Tornyai János Múzeum, n.d.).

A múzeum – gyűjteményszervezés és kutatás a 20. század második felében

A 20. század második felére a gyűjtemények gyarapítása, feldolgozása mellett jelentős arányban a múzeumot mint a tudomány kutatóhelyét értelmezték az ide szegődő elkötelezett munkatársak. Az 1960-s évek elejétől országszerte bővült már nemcsak az országos múzeumokban az egyetemi végzettséggel rendelkező múzeumi szakemberek köre. Ebben az időszakban jelentős számban hirdettek meg a megyei múzeumi hálózatot irányító megyeközpontok múzeumaiban álláshelyeket. Új szakágak indultak el, majd a többi vidéki múzeum vezető szakemberei között is egyre több történészt, régészt,

néprajzost, később művészettörténészt találunk. E folyamatok megerősödése zajlott le az 1970-es években, és még inkább kifejezésre jutott abban a döntéssorozatokban, amikor az 1980-as évek elején az országos és a megyei múzeumok tudományos kutatóhely minősítést kaphattak. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum például 1981-től működik ebben a formában a művelődési miniszter a Magyar Tudományos Akadémia egyetértésével hozott 1980-as döntése alapján (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, n.d.).

A múzeumi szakemberek felsőfokú végzettsége a 21. század elején

Milyen típusú felsőfokú végzettséggel dolgoznak a múzeumi szakemberek? Az általános kép azt mutatja, hogy történelem, régész, néprajzos, művészettörténész, irodalomtörténész, természettudományos vagy műszaki végzettséggel helyezkedett el a mai középgeneráció a pályán, a vezetői posztokat viszont betöltheti ezeken túl jogász vagy közgazdász végzettségű szakember is. A 39/2020. (X.30.) A kulturális intézményben foglalkoztatottak munkaköreiről és foglalkoztatási követelményeiről szóló EMMI rendelet határozza meg a szükséges végzettségeket. Hatálya az állami vagy önkormányzati fenntartású muzeális intézményben, nyilvános könyvtárban, közlevéltárban, valamint az integrált kulturális intézményekben foglalkoztatottakra terjed ki.

Mit is jelent a szakirányú végzettség fogalma az egyes múzeumi szakterületeken? A felsőfokú végzettség meghatározása a következő a jogszabályban: alapképzésben, mesterképzésben, osztatlan mesterképzésben vagy doktori képzésben szerzett végzettség, valamint a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény szerinti főiskolai szintű vagy egyetemi szintű végzettség és szakképzettség. A jogszabály 1. melléklete a vezetői posztok betöltéséhez szükséges speciális feltételeket rögzíti, 2. melléklete pedig a kulturális szakmai munkaköröket és a betöltésükhöz szükséges feltételeket határozza meg (39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet).

A jogszabály világosan fogalmaz, ugyanakkor kérdésként merül fel számunkra, hogy vajon mondja-e ma az általános iskola 5. osztályosa, majd a középiskola 9. osztályosa, hogy régész szeretne lenni? A pályaaorientáció során megjelenik-e a muzeológus mint leendő, lehetséges munkakör egy fiatal számára? Érzékelhető a napi múzeumi munka során, hogy ez legfeljebb azon fiatalok körében fordul elő, akik óvodásként, majd iskolásként rendszeresen jártak múzeumba. Ők azok, akik nyaranta múzeumi tábori élményeket szereztek, vagy családi kötődésük van a múzeumokhoz. Az sem ritka napjainkban, hogy középiskolásként iskolai közösségi szolgálatukat teljesítve köteleződnek el. Rájuk lehet elsősorban mint leendő múzeumi munkatársakra számítani.

Mindeközben a napi múzeumi tapasztalat arról szól, hogy számos muzeológusi állás betöltetlen ma Magyarországon, nem beszélve az egyéb múzeumi szakalkalmazotti állásokról, mint a múzeumi könyvtáros, adattáros, gyűjteménykezelő, restaurátor, múzeumpedagógus, kommunikációs szakember vagy éppen múzeumi informatikus. Mi ennek az oka? Már 2020-ban a pályán maradás vagy elhagyás közötti döntésben a legfontosabb szerepet a versenyképes bérek hiánya jelentette, és megfigyelhető volt a relatíve magas fluktuáció. Emellett, különösen a fiatal generációk esetében, a

képességekhez illeszkedő, kreatív, sikereket hozó munka, az előrehaladás lehetősége, beleértve a publikációs lehetőségeket – vagyis a tudományos kutatást – erősítette a múzeumi munkavégzés motivációit (Csordás, 2021). A munkatársak közérzetét alapjaiban – átlagosan 63%-ban – a munkabér határozta meg. Ugyanakkor a pályán maradás szempontjai között „... előtérbe kerül a munka elismerése és méltánylása, a jól és sikeresen végezhető munka, a munka presztízse – amire leginkább a kutatás lehetséges kimenetével kapcsolatos várakozásokban fogalmazódik meg egy szükséges és vágyott elmozdulás –, valamint a munka felelőssége...” (Csordás & Nagy, 2021) Az elvándorlás okai között mindezekon túl szerepelnek strukturális problémák, a stratégia hiánya a válaszadók szerint, és szerepet játszanak „a fiatalok múzeumi munkára való szocializációjának hiányosságai” (Csordás & Nagy, 2021). A múzeumi tevékenységekre vonatkozóan ennek alapjai egyébként már a felsőfokú képzettség megszerzése során is elsajátíthatóak lennének.

A kutatás lehetőségei és elismerése a múzeumban dolgozó munkatársak számára

Ha szűkítjük a kört azokra a munkatársakra, akik a jogszabály szerint kutatásokat is végezhetnek múzeumi munkájuk során, a 39/2020. (X. 30.) jogszabály alapján kevesebb munkakörrel, beosztással beszélhetünk. A tudományos munkakör betöltésének feltétele meghatározott felsőfokú végzettséghez kötött. Szakirányú felsőfokú, szakirányú mesterfokozatú szakképzettség: a kulturális intézmény alaptevékenységének vagy az ellátott munkakörnek megfelelő felsőfokú végzettség (39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet). A kulturális szakmai munkakör betöltője munkakörében tudományos szakfeladat ellátásával megbízható. Ugyancsak a rendelet határozza meg, hogy a munkatársak mely köre végezhet tudományos kutatást. Közöttük a főmuzeológus, muzeológus, főrestaurátor, restaurátor, főpreparátor, preparátor, múzeumi főkönyvtáros, múzeumi könyvtáros, múzeumi főadattáros, múzeumi adattáros, vezető múzeumpedagógus, múzeumpedagógus (vagy ismeretátadási szakember), múzeumi térinformatikus szerepelnek (39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet 2. melléklete). Külön figyelmet érdemel az a jogszabályban rejlő ellentmondás, amely a nemzeti és vármegyei könyvtárak, levéltárak, a hangarchívumok és a közművelődési intézmények, a kép- és hangarchívumok vezetőitől elvárja a kiemelkedő tudományos tevékenységet, ilyen követelményt azonban semmilyen muzeális intézmény vezetője számára sem határoz meg (39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet 1. melléklete). A jogszabály múzeumi realitásokhoz, a múzeumi kutatói munka presztízsének megerősítéséhez módosításáról mielőbb gondoskodni szükséges.

Összességében elmondhatjuk, hogy bár a tudományos kutatás feltételei és lehetőségei alapvetően – már a múzeumok küldetése, alapfeladatai és hagyományai okán – biztosítottak, e tevékenység elismerése, értékelése és motiválása nem elégséges napjainkban. Így nem szorul további magyarázatra, hogy ha valaki tudományos kutató akar lenni, akkor az egyetemekről kikerülve nem a múzeumokat célozza meg álmai munkahelyeként.

Mégis, mindezek ellenére mi motiválja a múzeumi szakágaknak és alaptevékenységeknek megfelelő mester szintű végzettséggel rendelkezőket arra, hogy

múzeumban keressenek állást? Vajon tudósok, kutatók akarnak-e lenni, múzeumi kutatókká akarnak-e válni? Vannak-e valós ismereteik ezekről a pályákról? Általános és középiskolás korukban még igen, vagyis inkább lehet, hiszen jelentős számban jártak, járnak múzeumba, sőt, múzeumpedagógiai foglalkozások résztvevői is, majd családjukkal szabadidős programokon vesznek részt, nyári múzeumi táboros gyerekek, később lehetnek IKSZ-es diákok, majd múzeumi önkéntesek is.

Hiányzik, vagy csak kevés múzeumban valósul meg a középiskolások számára szervezett tehetséggondozás szakköri formában vagy rendezvényeken. A fiatalok érdeklődését a rájuk vonatkozó kutatások szerint elsősorban a múzeumi kiállítások, másodsorban az események keltik fel. A következmény, hogy az egyetemekre felvételizők jelentős része már nem múzeumba járó, és később sem válik azzá, mint ezt számos (Hegedűs, 2025), illetve a Hegedűs Anita, Koltai Zsuzsa és Nagy Magdolna által a Múzeumok felsőfokon című, XI. Országos és VII. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencián bemutatott legutóbbi kutatás (Hegedűs et al., 2025) is jelezte. Természetes folyamatnak kell ezek mellett azt is tartanunk, hogy az egyetemeken bölcsészettudományi karain történelemből, néprajzból, kulturális antropológiából diplomát szerzők számarányukhoz képest kevés kutatóintézeti munkát látnak majd el a munkahelyek korlátozott alkalmazási lehetőségei következtében. Marad tehát a múzeum, mint lehetséges kutatói pálya – muzeológiai alapismeretek nélkül – az innen kiszorulóknak számára?

A tudósképzéstől a múzeumi tudás egyetemi szintű átadásáig

Évtizedekkel ezelőtt, s részben még napjainkban is például a néprajz vagy történelem szak felvehető tárgyai között messze túlsúlyban voltak a kutatást megalapozó tárgyak, és kisebb volt (vagy teljes egészében hiányzott) a módszertant támogató, a kutatót egy múzeumban a mindennapi élet viszonyainak megismerésére is ösztönző, vagy a tudás szélesebb körű közreadását segítő kurzusok aránya. A kevés kivételek közé tartozott az ELTE történeti muzeológia vagy a múzeumpedagógiai szaktanácsadó (levelező) képzés. Utóbbi kifejezetten már múzeumban dolgozó szakemberek számára jelenthetett motivációt ismeretek szerzésére vagy bővítésére.

Ma, ha egy frissen végzett alapszakos (BA) hallgatót múzeumba vezérel elhelyezkedési szándéka, nagyon hamar szembesül a múzeumokban elengedhetetlen gyakorlati tudás hiányával. A hiány alapvetően a felsőoktatásban keletkezett – évtizedeken át –, miközben hosszú időn keresztül a múzeumokon belüli informális tudásátadás és tapasztalatszerzés pótolta a képzés hiányosságait. A változási folyamatok az ezredforduló táján indultak el, és két irányt jelentettek: az egyik a felnőttképzés volt, és a már a múzeumi szakmában dolgozó munkatársak képzését jelentette, amelynek kiemelt szereplőjévé a 2006-ban a Szabadtéri Néprajzi Múzeum önálló igazgatóságaként létrehozott, de az első perctől ágazati feladatokat ellátó Múzeumi Oktatási és Képzési Központ – mai nevén Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ –, a MOKK vált. Az igazgatóság képzési portfóliója a 120 órás múzeumi vezetőképzés elindításával született meg még 2006-ban, ismételt felnőttképzési akreditációja 2013-ban történt. A képzésről mai is elérhető információ a MOKK honlapján. (<https://mokk.skanzen.hu/20130509muzeumi-vezetoi-ismeretek>) A

képzéshez két kötetes kézikönyv is készült a Múzeumi iránytű című sorozatban, valamint a MúzeumIskola egy köteteként tananyag áll a résztvevők rendelkezésére (Bereczki & Sági, 2010; Bereczki & Sági, 2011; Sági, 2020).

Az ilyen típusú, államháztartási és vezetési ismereteket nyújtó képzés elvégzése hosszabb ideje a megbízatásukhoz kötődő jogszabályi kötelezettség a múzeumi vezetők számára. A vezetői kinevezés feltétele a meglévő, vagy két éven belül elvégezni vállalt kurzus. Felmentést csak a jogász vagy közgazdász végzettség jelent (39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet).

A MOKK felnőttképzéseinek szerepéről és hatásáról szóló elemzés külön tanulmány tárgya lehet. A MOKK képzéseiről a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központjának honlapján (<https://www.mokk.skanzen.hu/kepzesek>) található információ. A leendő múzeumi pályára kerülő szakemberek számára a másik irány a felsőoktatás területén bontakozott ki, és napjainkban szerepe egyre szélesebb körűvé válik. Erre vonatkozó példák az alábbiakban a néprajzi muzeológia szakterületéről származnak.

Debreceni és szentendrei, valamint budapesti példák a felsőoktatás és a múzeum kapcsolatáról

A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán, a néprajz szakon a folyamat 1998-tól, a hallgatók számára kialakított, akkor a szerző által szervezett, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban letölthető nyári szakmai, muzeológiai gyakorlattal indult. Ez tudatosan eltért a korábban alkalmazottaktól: minimum két hét időtartamot jelentett egyfolytában (korábban max. egy hétig tartott), tematikájában pedig fő célként tűzte ki a múzeumi tevékenység megismerését a terület múzeumi szakmai vezetőinek irányításával, gyakorlati feladatokkal, amelyek az egyes részlegek munkájába nyújtottak betekintést. Ilyenek voltak a tisztítási konzerválási feladatok a múzeum restaurátor műhelyében, műtárgyleltározás, gyűjteményi munka, esetenként kiállításrendezési feladatokba történő bekapcsolódás. Az intézmény a hallgatók számára a gyakorlat időtartamára szállást és étkezést biztosított, és a gyakorlat része volt a múzeum kiállításainak megismerése is. A kötelező gyakorlat kiegészült további, önkéntes munka lehetőségével is. Ennek kiemelkedő példája volt a hallgatók bevonása 2005-ben a Dél-Dunántúl tájegység megnyitó előtti berendezési feladatokba is.

A 2000-es évek fordulójától Szentendrén új területen kaptak képzést a néprajzos hallgatók: a kutatási terepmunka lehetőségét kínált számukra a múzeum tudományos projektjei keretében. Mindez hiánypótló volt, hiszen az egyetem akkoriban nem tudta minden diákja számára biztosítani a terepmunka lehetőségét. A Nemzeti Kutatásfejlesztési Program (NKFP), majd az Országos Tudományos Kutatási alap (OTKA) elnyert pályázatainak keretében szervezett kutatótáborok részben alapkutatások voltak, részben a múzeum új tájegységeinek (Dél-Dunántúl, Felföldi Mezőváros, Észak-magyarországi falu) tudományos és muzeológiai előkészítését jelentő terepmunkák voltak. Muraszemenyén 2001-ben, Mádon 2002-ben, Erdőhorvátiban 2007-ben, majd Tiszaigaron folyt néprajzi kutatás. Fontos cél volt, hogy a hallgatók a terepmunkán gyűjtött anyag feldolgozása során megszerezzék azokat a képességeket, amelyeket

kutatóként pályájukon alkalmazhatnak, de a tudás megszerzésének útját muzeológiai kontextusba helyezve a tájegység szentendrei létrehozásához is hozzájáruljanak. A kutatás témavezetői Bereczki Ibolya és Sári Zsolt voltak (Bereczki & Sári, 2005; Cseri & Sári, 2009). A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszazugban a szolnoki Damjanich János Múzeum nyertes OTKA pályázatának részeként egyetemi kutatószemináriummal egybekötött terepmunkára nyílt szintén lehetőség 2008-2010-ben, a program címe: *Peremlétben? A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón 2007-2011.* A kutatócsoport a tiszazugi lakáskultúra témájával foglalkozott, e terület témavezetője Bereczki Ibolya volt. A hallgatók a saját készítésű fotóanyagból három múzeumi helyszínen bemutatott kiállítást is rendeztek Tiszazugi képkockák címmel (Aranyos, 2010). A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének hallgatói Barna Gábor, a Miskolci Egyetem Kulturális Antropológia Tanszékének diákjai Kotics József irányításával végeztek ugyanebben a programban néprajzi kutatást.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum által vezetett OTKA (majd NKFI) konzorciumi kutatás az első világháború hatásait vizsgálta elsősorban falusi közösségekben. A témához kapcsolódóan Bereczki Ibolya vezetésével szintén kutatószeminárium keretében zajlott terepmunka Szennán. A felkészülés, a kutatás és a gyűjtött anyag feldolgozásának résztvevői néprajz szakos BA hallgatók voltak (Bereczki, 2020).

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke által a 2000-es évek legelején kötött együttműködési megállapodás nyomán nem pusztán egyes múzeumi tematikájú kurzusok felvételére nyílt lehetőség, hanem a még osztatlan képzés keretében a muzeológiai és szabadtéri muzeológiai specializáció záróvizsgával teljesített, a képzés elvégzését tanúsító betétlappal igazolt tudásszerzési lehetőséget is jelentett. A korábbi, a néprajz egyes szakterületeit egy-egy féléven át feldolgozó elméleti órák – földművelés, állattartás, társadalomnéprajz, a folklór különböző területei – mellett megjelentek a következő kurzusok is: a múzeumok története, a régészet, a szabadtéri muzeológia története és területei, a népi építészet táji tagolódásának kérdései, a lakás- és bútorkultúra. Az elméleti témák mellett 2003-ban és 2004-ben a múzeumi áttelepítéshez szükséges, de tanulmányi épületbontások történtek Karcagon néprajzos, régész hallgatók és oktatók bevonásával.

A sor folytatódott, és a következő években már kifejezetten a múzeumi munkákhoz szükséges tárgyak felvétele vált lehetővé, mint a múzeumpedagógia, a közönségszolgálati tevékenység, a kommunikáció, a kiállításrendezés alapjai, majd a múzeumi informatikai alkalmazások. Mindeközben a Néprajzi Tanszék tárgyszerkezetűje is bővült, a klasszikus néprajzi ismereteken túl a hallgatók számos elméleti és gyakorlati tudásra (például média ismeret) is szert tehettek, ami a szak „piacképességét” erősítette. A kiindulás és a jó gyakorlatok időszakát a tudatos építkezés követte a bolognai folyamat bevezetése során. Az alap- és mesterfokú képzés keretei közé integrálta a tanszék a muzeológiai ismereteket közvetítő tárgyakat, az elméleti órák mellett azok szemináriumokba építésével együtt. A következő mérföldkövet a 2010-es évtized végén a Szentendrén, a Skanzenben egyetemi tanszék létrehozásával párosult alkalmazott muzeológiai szakirányú továbbképzés megindulása jelentette. Az egy éves időtartamú, levelező kurzus hallgatói között frissen végzett néprajzosok, de pedagógusok, és a múzeumi pályán dolgozók is találhatók

(szakfelelős: Kavecsánszki Máté). A Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézetének honlapján ugyancsak elérhető a muzeológiai specializáció tematikája is, amelynek utolsó frissítése 2023-ben történt (Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézet, n.d.-b). A legújabb, további fejlemény pedig a 2024-ben Debrecenben elindult muzeológiai mesterképzés nappali és levelező tagozatos hallgatóknak, négy félévben, 120 kredittel. *„A képzés célja olyan korszerű múzeumi alapismeretekkel rendelkező szakemberek képzése, akik szakmúzeumok meghatározott szakterületein képesek a nemzeti identitás megőrzésének, megélésének és továbbadásának intézményes értékeit a minőségi élményszerzés, a társadalom minden tagja számára elérhető kulturális tudás céljainak érdekében közvetíteni. Ismerik az új muzeológia irányzatait, a múzeumi tartalmak és módszerek kritikai megközelítésének lehetőségeit, a múzeumoknak a tudatos szakembernevelésben játszott szerepét és munkájuk során alkalmazni tudják a nemzetközi múzeumtudományban megjelenő, a vizuális társadalom igényeinek való megfelelés, az élmény-alapú múzeumi megjelenés, a részvételiség, a társadalmi múzeum szerepkör komplex követelményeit. Felkészültek tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.”* (Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézet, n.d.-a). A szakáganként választható specializáció: történeti és régészeti, néprajzi, műszaki, természettudományi, irodalomtudományi és művészeti muzeológia. Szakfelelős: Keményfi Róbert (Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézet, n.d.-a). Az itt végzettek megnevezése okleveles muzeológus lett. Érdeemes összevetni egy 1982-ben történelem-néprajz szakon végzett hallgató diplomájának megnevezésével: okleveles történelem szakos középiskolai tanár és etnográfus.

Más hazai felsőoktatási intézmények törekvéseiről röviden: Fontos megemlíteni a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) múzeumi menedzsment szakirányú továbbképzését. A képzés elsősorban a kiállítások létrehozásával foglalkozó kulturális szakembereket tekinti célcsoportjának (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, n.d.).

Az ELTE Néprajz alapszakán frissen felvehető specializáció a néprajz BA bölcsész szakos hallgatók számára a Néprajzi muzeológia specializáció vagy diszciplináris minor 50 kredit értékben. Specializáció felelős: Bali János. A képzés a Néprajzi Múzeummal együttműködésben valósul meg (ELTE BTK, n.d.).

Összegzés

Vajon mindent megtettünk-e a muzeológiai ismeretek hatékony megszerzéséhez a felsőoktatás keretei között, a múzeumokkal együttműködve? Egyértelmű, hogy nem! György Péter jó néhány évvel ezelőtt egy beszélgetésen mondta ki, hogy a muzeológia akkor lesz tudomány, ha egyetemi katedrája lesz Magyarországon. Van tehát tennivaló, bőven, de jelentős változások is történtek az elmúlt évtizedben a területen. Egyrészt folytatni és erősíteni kell az eddig megtett lépéseket. Egyetemi szakdolgozatok, doktori disszertációk, MTA doktori témák szükségesek mind nagyobb arányban, változatos és új, a múzeumokhoz szorosan kapcsolódó kutatási területekkel. Bodó Sándor (2016) mellett Fejős Zoltán 2019-ben, Kemecsi Lajos 2022-ben védte meg sikeresen akadémiai doktori disszertációját a muzeológiához köthető témában (Bodó, 2016; Fejős, 2019; Kemecsi, 2022; Bodó, 2023), Berényi Marianna nemrégiben szerezte meg PhD fokozatát,

hasonlóképpen Ringert Csabához. Mindketten a legújabb módszerekkel közelítettek olyan, speciálisnak is tekinthető témákhoz, mint a Covid világjárvány múzeumokra gyakorolt hatásai, vagy a digitális múzeumpedagógia kérdései (Berényi, 2022a; Berényi, 2022b; Berényi, 2025; Ringert, 2022).

Végezetül: a muzeológiai területek egyetemi szintű képzéseinek erőteljes további bővítése mellett a felsőoktatás és a múzeumi felnőttképzés összekapcsolása szükséges. Míg évtizedeken át a múzeumi tudás átadása kizárólag tapasztalati úton történt, ma a múzeumi felnőttképzés az egyik legfontosabb, ha nem a legelső a területen. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központja zászlóshajó, de időnként még mindig egyedüli a területen. Igaz, a képzések időtartama a felsőoktatáséhoz képest rövid, de a kurzusok egymásra építik és/vagy kiegészítik egymást, a múzeumi alapoktól a zöld múzeumi témán át a mesterséges intelligencia szerepéig terjedve folyamatosan megújulnak. Fontos, hogy fejlesztésük a múzeumi igényekre és a szakmai kihívásokra alapozódik. Várhatóan csökken-e a szerepe a MOKK-nak, ha a felsőoktatásban a jelenleginél jóval magasabb arányban lesznek muzeológiai vagy alkalmazott muzeológiai szakok, specializációk, szakirányú képzések, és a pedagógusképzés menetébe szervesen beépülnek a múzeumi tudásátadási tartalmak? Véleményem szerint nem, hiszen a már napjainkban is erősödő együttműködés az egyetemekkel elengedhetetlen lesz a jövő múzeumban dolgozó szakemberek felkészítéséhez, ismereteik folyamatos gyarapításához, és a múzeumokhoz speciálisan köthető tudományos kutatási területek és témák kiterjesztéséhez.

Irodalomjegyzék

39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet a kulturális intézményben foglalkoztatottak munkaköreiről és foglalkoztatási követelményeiről, az intézményvezetői pályázat lefolytatásának rendjéről, valamint egyes kulturális tárgyú rendeletek módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000039.emm>
Letöltés dátuma: 2025. november 23.

Aranyos, S. (2010. augusztus 22.). Képkockák a Tiszazugból. Múzeumi puzzle. *Magyar Múzeumok Online*. http://archiv.magyar-muzeumok.hu/kiallitas/81_kepkockak_a_tiszazugbol.

Bereczki, I. T., & Sári, Zs. (Szerk.). (2005). *A népi építészet, a lakáskultúra és az életmód változásai a 19-20. században. Tanulmányok a Dél-Dunántúlról és Észak-Magyarországról*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum.

Bereczki, I., & Sági, I. (Szerk.). (2010). *Múzeumvezetési ismeretek 1.* Múzeumi iránytű 8. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.

Bereczki, I., & Sági, I. (Szerk.). (2011). *Múzeumvezetési ismeretek 2.* Múzeumi iránytű 11. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ

Bereczki, I. (2020). Módszertani lehetőségek az első világháború emlékezetének kutatásához. Egy kutatómódszertani szeminárium és hallgatói kutatótábor tanulságai. In Kloska T. (szerk.), *A nagy háború emlékei. Mit, hogyan és hol kutassunk?* (pp. 41-58). Szabadtéri Néprajzi Múzeum.

Berényi, M. (2022a). *Falak nélkül maradt múzeum. A COVID-19-világjárvány hatása a magyar múzeumi közgyűjtemények online praxisára*. Doktori (Ph.D) értekezés. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/57477d79-dbec-4eb3-aeda-52a2cf074586/content>

Berényi, M. (2022b). *Falak nélkül maradt múzeum. A COVID-19-világjárvány hatása a magyar múzeumi közgyűjtemények online praxisára*. Doktori (PhD) értekezés tézisei. Debreceni Egyetem Történelmi és

- Néprajzi Doktori Iskola. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/59491703-e6d5-40dc-b6c5-9ee402fbb2c6/content>
- Berényi, M. (2025). *Falak nélkül maradt múzeum. A COVID-19-világjárvány hatása a magyar múzeumi közgyűjtemények online praxisára*. Néprajzi Múzeum.
- Bodó, S. (2016). *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában*. Akadémiai doktori értekezés. https://real-d.mtak.hu/1012/7/dc_1362_16_doktori_mu.pdf
- Bodó, S. (2023). *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában*. Néprajzi Múzeum.
- Cseri, M., & Sári, Zs. (szerk.). (2009). *Vidéki életmódváltozások a 20. században*. Az OTKA K62412. számú, „A 20. század falusi építészetének, lakáskultúrájának és életmódjának változásai” című kutatási program eredményeiből készült tanulmányok és közlemények. Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
- Csordás, I. (2021. március 17.). HR kérdések a múzeumi szakmában I. Fluktuáció és a fiatalok pályán tartása. MúzeumokMa 2020. *Magyar Múzeumok Online*. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/hr-kerdesek-a-muzeumi-szakmaban-i-fluktuacio-es-a-fiatalok-palyan-tartasa>
- Csordás, I., & Nagy, M. (2021. március 24.). HR kérdések a múzeumi szakmában II. A munkatársak megtartása. MúzeumokMa 2020. *Magyar Múzeumok Online*. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/hr-kerdesek-a-muzeumi-szakmaban-ii-a-munkatarsak-megtartasa>
- Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézet (n.d.-a). *Muzeológia MA (Mesterképzés)*. <https://neprajz.unideb.hu/muzeologia-ma-mesterkepzes> Letöltés dátuma: 2025. november 23.
- Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézet (n.d.-b). *Néprajz BA muzeológiai specializáció*. <https://neprajz.unideb.hu/neprajz-ba-muzeologiai-specializacio> Letöltés dátuma: 2025. november 23.
- ELTE BTK (n.d.). *Néprajzi muzeológia specializáció*. <https://neprajz.elte.hu/content/neprajzi-muzeologia-specializacio.t.36587> Letöltés dátuma: 2025. november 23.
- Fejős, Z. (2019). *Új helyek, új metaforák. Közelítések a jelenkor múzeumi etnográfijához*. Akadémiai nagydoktori mű. Néprajzi Múzeum. <https://real-d.mtak.hu/1175/>
- Hegedűs, A., (2025). Szülői minták, társas tényezők és érdeklődés múzeumlátogatási jellegzetességek a Szegedi Tudományegyetemen. In Hegedűs A. (szerk.), *Múzeumok felsőfokon. XI. Országos és VII. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia. Absztraktgyűjtemény* (p.16.). Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest-Sárospatak.
- Hegedűs, A., & Koltai, Zs., & Nagy, M. (2025). Múzeum – Felsőoktatás-kutatás 2025. In Hegedűs A. (szerk.), *Múzeumok felsőfokon. XI. Országos és VII. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia. Absztraktgyűjtemény* (pp. 16-17). Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest-Sárospatak.
- Kemecsi, L. (2022). *Néprajz és muzeológia. Az elmélet és gyakorlat alakulása a 20-21. században*. Akadémiai doktori értekezés. https://real-d.mtak.hu/1399/7/dc_1888_21_doktori_mu.pdf
- Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (n.d.). *Múzeumi menedzsment képzés*. <https://mome.hu/hu/kepzesek/muzeumi-menedzsment> Letöltés dátuma: 2025. november 23.
- Ringert, Cs. (2022). *A digitális múzeumpedagógia modelljének szintézise*. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola. Digitális Pedagógia Modul. <https://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/96/1/Ringert-Csaba-PhD-dolgozat.pdf>
- Sághi, I. (szerk.). (2020). *Múzeumvezetési és államháztartási ismeretek*. MúzeumIskola 10. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre.
- Szabadtéri Néprajzi Múzeum (n.d.). *Gyűjteményeink*. <https://skanzen.hu/hu/tudas/gyujtemenyek/gyujtemenyeink> Letöltés dátuma: 2026. július 23.
- Szólósi, K. (2002). Jóna András. In Bodó S. & Viga Gy. (Főszerk.), *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok* (pp. 427-428). Pulszky Társaság; Tarsoly Kiadó. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PulszkyTarsMME_Konyvek_2002_MagyarMuzeumiArckepccsarnok/?pg=446&layout=s

Tornyai János Múzeum (n.d.). *Múzeumőr. Kiállítás Kiss Lajos (1881-1965) néprajzkutató, múzeumigazgató emlékére. 2020. január 23. - szeptember 27.* http://www.tornyaimuzeum.hu/cikk/muzeumor_1156 Letöltés dátuma: 2025. november 21.

Ullrich, A. (2002). Kiss Lajos. In Bodó S. & Viga Gy. (Főszerk.), *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok* (p. 470). Pulszky Társaság; Tarsoly Kiadó. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PulszkyTarsMME_Konyvek_2002_MagyarMuzeumiArckepcsarnok/?pg=488&layout=s